

20. "Tyska husen", arbetar bostad	1900
21. "Tyska husen", arbetar bostad	1900
22. Uthus till "Tyska husen"	

Länsstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2 § KML att följande skyddsföreskrifter skall gälla.

1. Byggnaderna numrerade 1-22 på bifogad karta får inte rivas, flyttas, byggas till eller ändras exteriört. Ingrepp får inte göras i byggnadernas stomme. Ej heller får byggnadernas planlösning ändras.

2. I byggnaderna numrerade 2- 19 får inte fast inredning såsom golv, skåp, hyllor och bänkar borttagas eller på annat sätt förändras. Trärena ytor får inte ytbehandlas.

3. I byggnaderna 1- 22 skall den interiöra karaktären, i form av ursprungliga byggnadsdelar, t.ex. eldstäder, dörrar och snickerier, bibehållas. I byggnaderna skall fast inredning och tillbehör till fastigheten som maskiner och annan utrustning, som tillförts glasbruket och använts i verksamheten, med undantag av ugnar, bevaras enligt förteckningen nedan:

- I byggnaderna 2-4, 9-11, 14, 15, och 17 får befintliga brädgolv och tegelgolv inte borttagas eller övertäckas. Jordgolv med löst liggande trägolv skall bibehållas i byggnaderna 12 och 13.

- I byggnaderna 2-5, 7, 8, 11-15 och 19 får fast inredning och fast processutrustning, utom ugnar, inte borttagas eller förändras.

Härmed avses särskilt:

i byggnad nr 2: Degelkross och sikt med tillhörande motorhus och transmissionsanordning.

i byggnad nr 3: Smalspårig räls, sågar med virkesbanor, elevator, traverser, bränslebehållare på travers och gasklockor.

i byggnad nr 4: Ässja, städ, samt fast skåps- och bänkinredning.

i byggnad nr 5: Rundugn.

i byggnad nr 7: Råvarubingar och mängblandare i mängkammaren. De två kylrören i kylrörshallen mellan hytta och glaskammare.

i byggnad nr 8: De två planverken i trä och de tre kulverken i trä i sliperiet. Innerdörrar. Omklädningsrummens väggkachel, tvättrännor och klädska.

i byggnad nr 11: Hiss.
i byggnad nr 19: Ställverk.

4. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten på de nämnda byggnaderna skall göras på ett sådant sätt att byggnadernas kulturhistoriska värde inte minskar, d.v.s. med material och metoder som är anpassade till byggnadernas karaktär.

5. Det skyddsområde som markerats med skraffering på bifogad karta skall hållas i sådant skick att glasbrukets karaktär inte förvanskas. Stängslet runt glasbruksområdet, samt entrégrindarna intill kontoret skall bibehållas.

REDOGÖRELSE FÖR ÄRENDET

Fil. Kand. Leif Bolling, Vännäs, väckte fråga i skrivelse till Länsstyrelsen den 12 mars 1996 om att Rosdala glasbruk skulle byggnadsminnesförklaras.

Länsstyrelsen underrättade den 5 juni 1996 fastighetsregistret vid Lantmäteriet i Kronobergs län att fråga väckts om byggnadsminnesförklaring.

Ärendet översändes på remiss för utredning till Smålands museum. Museet tillstyrkte den 7 april 1998 en byggnadsminnesförklaring av Rosdala glasbruk.

Under sommaren 1998 genomförde Länsstyrelsen en inventering av samtliga kända glasbruksorter i länet. Inventeringen har använts som underlag för detta beslut.

Riksantikvarieämbetet, Uppvidinge kommuns plan- och byggnadsnämnd samt Uppvidinge kommuns kultur- och fritidsnämnd har haft förslaget till skyddsföreskrifter på remiss. Samtliga dessa instanser har med vissa förslag till justeringar meddelat att man tillstyrker förslaget att byggnadsminnesförklara Rosdala glasbruk.

Ni har såsom ägare till bruket beretts tillfälle att ta del av de framförda synpunkterna. Ni har efter vissa justeringar godkänt förslaget.

HISTORIK

Under slutet av 1800-talet anlades ett stort antal glasbruk i östra Småland. Rosdala glasbruk grundades 1895 av glasblåsarna Oscar Carlström och Carl Pettersson vilka några år tidigare varit med om att anlägga Björkshults glasbruk.

Glasbruket gick dåligt de första åren och år 1900 övergick ägandet i dansk regi med konsul Frederik Hey från Köpenhamn som främste aktieägare. Disponent blev den tyske glasbruksledaren Edmund Röder. Belysningsglas utgjorde den viktigaste delen av produktionen, men även prydnads- och hushållsglas tillverkades. En specialitet var det marmorerade glas för vilket man fått svenskt patent år 1900.

Den nya ledningen gjorde de första åren efter sekelskiftet omfattande nyinvesteringar vid bruket. Den gamla trähyttan ersattes av en ny i tegel. Ugnarna försågs med eldningsgas från en nyuppförd och för tiden mycket modern gasverksanläggning. Vid samma tid byggdes också ett nytt sliperi, sedan det gamla brunnit ned. Tre arbetarkaserner, de s.k. "Tyska husen", uppfördes intill bruket.

1935 köptes Rosdala av den tidigare brukschefen Theodor Nyrén och från denna tid inriktades produktionen uteslutande mot lampglas. Han efterträddes som disponent av sin son Oscar Nyrén. Vid Oscar Nyréns död 1954 utsågs inspektorn Adolf Kroon till disponent. Vid denna tid var de småländska glasbruken inne i en fas som kännetecknades av omfattande modernisering och nybyggnation. På flera bruk uppfördes nya produktionslokaler med oljeeldade ugnar.

I början av 1960-talet började man att planera en ny hytta också på Rosdala. Uppdraget att rita den nya anläggningen gick till arkitekten Wilhelm von Mühlentfels, som ritat flera andra hyttbyggnader i regionen. 1966 stod den nya hyttan färdig. Den hade då byggts samman med sliperiet från 1950, som ritats av samme arkitekt. Den gamla hyttan revs på 1970-talet, men den gamla tiodegelsugnen fick stå kvar. Många av de andra äldre byggnaderna sparades också.

Sedan 1979 ägs bruket av familjen Kroon och under 1980-talet har ledningen övertagits av Tomas Kroon. De nuvarande ägarna har på ett föredömligt sätt vårdat äldre byggnader, processutrustning och andra föremål.

Den gamla degelkrossbyggnaden med bevarade degeltillverkningsredskap samt ännu fungerande remdriven degelkross och sikt är unik. I gasverket och sågverket, sammanbyggda med brukets stora ved- och torvlada, finns all utrustning kvar, så att man kan följa hur spillved från sågen och torv fördes över till gasklockorna. Här finns också diverse äldre utrustning utställd. Även i smedjan finns äldre inredning

och utrustning bevarad. Tiodegelsugnen (Siemensugnen) byggdes 1981 in i en liten museibygnad. På bruket finns flera äldre magasin i trä med bevarad fast hyllinredning som ännu används.

Dessutom finns ett stort förråd av formar från den egna tillverkningen, men också från andra belysningsglasbruk. Även mallar och ritningar till formarna finns bevarade. Bruksarkivet är sällsynt intakt och välvårdat. 1983 invigdes i anlutning till glasboden ett glasmuseum, som visar delar av brukets omfattande produktion.

MOTIVERING

Rosdala är idag det enda renodlade belysnings-glas bruket i Sverige. Produktionen präglas i alla led av ett traditionellt tillverknings sätt. Rosdala är t.ex. det enda glasbruk i länet/regionen där man ännu blandar sin egen mängd (= råvarublandning). Arbetet i hyttan är helt manuellt, fränsett att de större globerna blåses upp med hjälp av tryckluft. Till skillnad från andra bruk använder man sig t.ex. inte av automatiska formblötare. Formerna öppnas, stängs och blöts ännu manuellt av s.k. "formhällare".

Eftersom man i egenskap av belysningsglasbruk oftast tillverkar stora och tunga glaskupor, skiljer sig både hyttan, utrustningen och arbetssättet från andra glasbruk i landet. Hyttgolvet är uppbyggt med en gradäng för att glasblåsarna skall kunna stå högt och blåsa nedåt. Glasblåsarna måste hela tiden arbeta stående och använder sig därför inte av en hyttstol, utan arbetar vid "påle och tråg", d.v.s. en klyka där den tunga pipan får vila samt ett upphöjt vattenkar.

3 kap 1 §, första stycket, lagen om kulturminnen (KML) stadgar .
"En byggnad som är synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde eller som ingår i ett kulturhistoriskt synnerligen märkligt bebyggelseområde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får tillämpas på park, trädgård eller annan anläggning av kulturhistoriskt värde."

Rosdala är det glasbruk i länet som bäst illustrerar glastillverkningens byggnadskultur. På inget annat glasbruk i länet återfinns samma mångfald av byggnader på glasbruksområdet. Rosdala ger därför en bild av hur de småländska glasbruksmiljöerna var uppbyggda före nybyggnadsvågen vid mitten av 1900-talet. Under slutet av 1800-talet och 1900-talets första decennier bygdes fristående byggnader, ofta i trä, för de olika produktionsmomenten. Från c:a 1940 började de flesta bruk att uppföra nya stora glasbrukskomplex som samlade de olika delarna av verksamheten till en och samma byggnad. De äldre,

fristående byggnaderna revs eller byggdes in i de nya komplexen. Ett inte oväsentligt inslag i miljön på Rosdala är det stängsel som inhängnar fabriksområdet, ett tidigare typiskt inslag som försvunnit på flertalet bruk.

Som glasbruksmiljö är Rosdala unik för länet, genom sin mångfald. Samtidigt är flera av de äldre byggnaderna på Rosdala även som solitärer synnerligen märkliga; inte minst genom det goda, och ursprungliga, skick de befinner sig i, samt genom de många bevarade inventarierna. Detta gäller särskilt degelkrossen, torvladan/sågverket/gasverket och smedjan, d.v.s. byggnader som främst fungerar som museibygnader, men även de glasmagasin som ännu används. Också de yngre byggnaderna, som sliperiet, hyttbyggnaden och kontoret, bevarar sitt ursprungliga skick och äldre processutrustning.

Rosdala glasbruk är en rik och välbevarad industrihistorisk miljö och en god representant för de småländska glasbruksmiljöerna. Rosdalas läge, bebyggelsestruktur och enskilda byggnader innefattar mycket av det som är typiskt för länets glasbruk, samtidigt som det äldre skiktet av byggnader på glasbruksområdet är ovanligt välbevarat. Därmed är Rosdala också en bra representant för en näring som varit karakteristisk för regionen i närmare 150 år. Den historiskt och rumsligt sammansatta miljön på Rosdala bjuder på upplevelser och berättar med pedagogisk tydlighet om glastillverkningens teknologi, om arbetsförhållanden och om byggnadsskicket vid de småländska glasbruken. Av stort värde är de många bevarade inventarierna och det välhållna bruksarkivet. Av mycket stort värde är också att den manuella tillverkningen av belysningsglas fortfarande äger bestånd på platsen.

Under 1998 års glasbruksinventering undersöktes 55 glasbruksmiljöer i Kronobergs län. 14 av dem utpekades som kulturhistoriskt särskilt intressanta. Bedömningen gjordes utifrån bruksorternas sammantagna kulturhistoriska kvaliteter. På sex av de 14 platserna återstår endast delar eller ruiner av själva glasbruket. Rosdala är en av åtta kulturhistoriskt särskilt intressanta glasbruksorter i länet där hyttan ännu finns kvar. Bland glasbruken på dessa orter är Rosdala det glasbruk som bäst illustrerar glastillverkningens historia och byggnadskultur.

Länsstyrelsen finner att Rosdala glasbruk bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick och är synnerligen märkligt genom sitt kulturhistoriska värde.

ÖVRIGA UPPLYSNINGAR

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar beträffande underhållet av byggnaderna och värden av det kringliggande området.

Om det finns särskilda skäl, får länsstyrelsen enligt 3 kap 14 § KML meddela tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsföreskrifterna. Länsstyrelsen får då ställa skäliga villkor för tillståndet. Detta innebär exempelvis att nybyggnader för glasbrukets behov inom skyddsområdet skall lokaliseras och utformas i samråd med Länsstyrelsen.

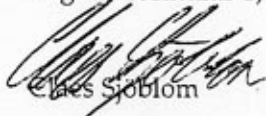
Lagen om kulturminnen m.m. ger ingen möjlighet till skydd av lösa inventarier. En ändring av KML, som möjliggör ett skydd av lösa inventarier, har diskuterats. Om en ändring kommer till stånd bör skyddsföreskrifterna för Rosdala glasbruk utökas att även omfatta lösa inventarier som sprängmaskin, slipstolar, handverktyg, fordon, äldre glasprodukter och liknande, så att de skyddas och bevaras på plats. Det är då särskilt angeläget att den stora samling av äldre glasformar, som finns på Rosdala förblir sammanhållen och kvar på glasbruket.

Då glasugnar och tempereringsugnar kontinuerligt måste ommuras, har de inte kunnat inbegripas i skyddsföreskrifterna. Länsstyrelsen vill dock understryka värdet av att ugnarna får förbli i hyttbyggnaden i händelse av att de tas ur bruk.

Norrhults samhälle med Rosdala glasbruk är upptaget som ett kulturhistoriskt särskilt värdefullt område i Kronobergs läns kulturminnesvårdsprogram från 1981. Rosdalas betydelse för ortens historia och miljö understryks i beskrivningen av området.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Detta beslut kan överklagas hos Länsrätten i Kronobergs län inom tre veckor från den dag Ni fick del av beslutet. Beträffande Riksantikvarieämbetet, som företräder det allmänna skall ev överklagande ha inkommit inom tre veckor från beslutsdatum. (Se bilgoda formulär 1).

Elias Sjöblom

Margit Forsström

Delgivningssätt
Med delgivningskvitto

Bilagor

Kopia av ekonomiska kartan.

Kopia av utdrag ur Lantmäterimyndighetens digitala fastighetskarta med skyddsområde och byggnader markerade.

Kopia av Smålands museums yttrande.

Kopia med bilagor för kännedom till

Riksantikvarieämbetet , Box 5405, 114 84 STOCKHOLM
Uppvidinge kommun, Plan- och byggnadsnämnden, Box 59,
360 70 ÅSEDA

Uppvidinge kommun, Kultur- och fritidsnämnden, Box 59,
360 70 ÅSEDA

Smålands museum, Box 102, 351 03 VÄXIÖ

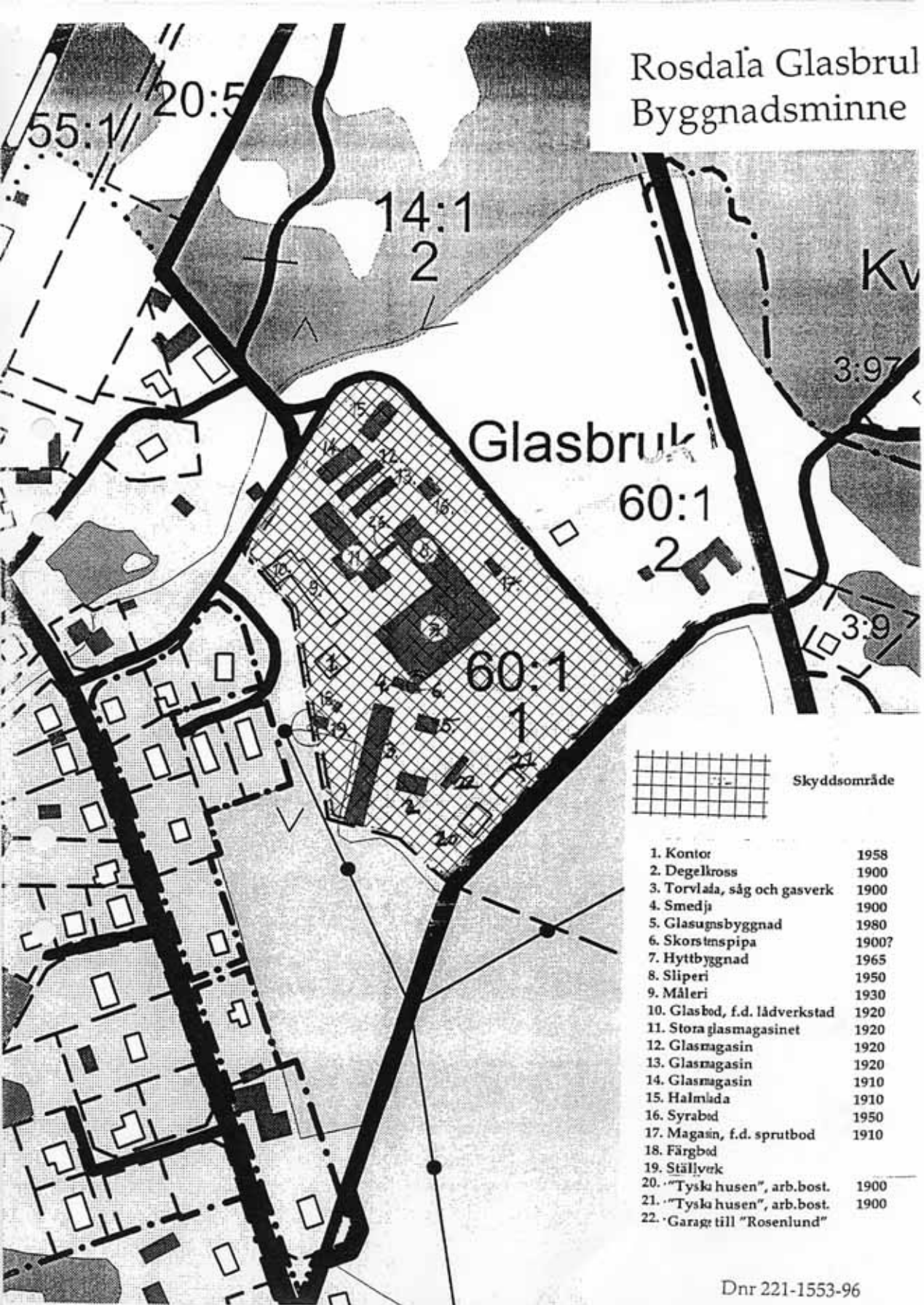
Samhällsutvecklingsenheten, plan
Natur- och kulturmiljöenheten

Rosdala Glasbruk Byggnadsminne

Dnr 221-1553-96

Rosdala Glasbruk Byggnadsminne

1. Kontor	1958
2. Degelkross	1900
3. Torvlada, såg och gasverk	1900
4. Smedja	1900
5. Glasugnsbyggnad	1980
6. Skorstenspipa	1900?
7. Hyttbyggnad	1965
8. Sliperi	1950
9. Måleri	1930
10. Glasbod, f.d. lädverkstad	1920
11. Stora glasmagasinet	1920
12. Glasmagasin	1920
13. Glasmagasin	1920
14. Glasmagasin	1910
15. Halmäda	1910
16. Syrabod	1950
17. Magasin, f.d. sprutbod	1910
18. Färgbod	
19. Ställverk	
20. "Tyska husen", arb.bost.	1900
21. "Tyska husen", arb.bost.	1900
22. Garag till "Rosenlund"	

Dnr 221-1553-96